Romana ***Careja***

Patrimoniul cultural - o resursă în proiectele pentru romi

În România ONG-urile rome sunt extrem de implicate în activitatea de diseminare a culturii manifestată prin tradiții, obiceiuri, port, limbă, muzică, istorie. Programele culturale inițiate de ONG-urile romilor vin să întărească și să afirme identitatea romă. Este de remarcat că toți cei intervievați au accentuat faptul că în zonele în care ei își desfășoară activitatea, comunitățile rome sunt puternic asimilate de către majoritate, că doar bătrânii mai vorbesc limba, că obiceiurile s-au pierdut.

Criteriile principale pentru selectarea cazurilor au fost: numărul de beneficiari, varietatea programelor și răspândirea geografică. Toate studiile de caz au fost realizate pe organizații nonguvernamentale rome, iar în cadrul proiectelor au fost implicați atât romi, cât și ne-romi. Dat fiind faptul că sunt evaluate programele culturale, s-a urmărit cuprinderea unei arii cât mai largi, de la programe de familiarizare a tinerilor romi cu valorile comunității lor, la programe de valorificare a potențialului cultural și de popularizare (pe scară largă și foarte largă) a obiceiurilor tradiționale.

În continuare vom oferi o scurtă descriere a fiecărui proiect. Elementele principale care vor ghida structura acestor descrieri sunt scopul și conținutul proiectului, problemele ridicate de realizarea lui și numărul de beneficiari. Elementele secundare sunt reprezentate de echipa prinsă în proiect și de relația cu mass media.

Cazurile prezentate variază atât ca modalitate de apariție, cât și ca durată de activitate. Aceste două aspecte nu sunt deloc de neglijat, mai ales într-un domeniu atât de critic, ca acela al minorităților naționale. Spre exemplu, asociația inițiatoare[1] a proiectului I a luat ființă în 1990, pentru a răspunde nevoilor comunității rome dintr-o anumită zonă. Principalele activități pe care le desfășoară sunt legate de drepturile omului și de problemele socio-economice ale romilor. Întrucât președintele acestei asociații a făcut parte din Consiliul Local, a reușit să implice Primăria și alte instituții locale în rezolvarea unor probleme acute ale comunității rome. Identificarea nevoilor se face prin menținerea unor contacte permanente cu locuitorii, căci - așa cum se exprima interlocutorul nostru - „identificarea problemelor nu înseamnă ceea ce cred eu că trebuie făcut, ci ceea ce spun oamenii că au nevoie". Asociația a reușit să sprijine înființarea altor trei ONG-uri rome, care activează în aceeași zonă.

1 Pentru toate studiile de caz am respectat principiul confidențialității, astfel că nu am menționat numele organizațiile și persoanelor prezentate.

Proiectul I

Comunitatea beneficiară a acestui proiect numără aproximativ 400 de familii (1600 de romi cu aproximativ 800 de copii, cu vârste cuprinse între 1-14 ani). Spațiul locuit de această comunitate se află în afara localității, romii fiind deplasați în acea zonă - improprie locuirii - printr-un ordin al defunctului Comitet al Partidului Comunist din localitate și al Comitetului Central al Partidului Comunist. Problemele principale cu care se confruntă aceștia sunt: lipsa apei potabile, a gazului și electricității; lipsa unui punct sanitar, a legăturilor telefonice și a unei grădinițe; lipsa actelor de proprietate pe pământ și locuințe. Asociația romă care a luat ființă în această comunitate și-a propus să rezolve toate aceste probleme, precum și altele care vor fi identificate pe parcurs. Astfel, proiectele dezvoltate au avut un caracter social (Birou de Asistență Socială pentru Familiile de Romi) sau educațional (grădiniță, cursuri de formare, cursuri de specializare). În plus, prin liderul său, care a fost consilier local, asociația a reușit promovarea unor proiecte de dezvoltare comunitară ce au vizat racordarea zonei locuite de romi la rețeaua de apă potabilă și cadastrarea zonei pentru intrarea în legalitate în ceea ce privește construcțiile și terenurile aferente. Așa cum spunea interlocutorul nostru, în viitor se intenționează racordarea la rețeaua de căldură și deschiderea unui punct sanitar.

Ocupațiile tradiționale ale romilor din zonă sunt: construirea de locuințe, țeserea covoarelor, vopsitorie, împletirea coșurilor și turnătoria. O foarte mică parte a romilor apți de muncă își găsesc de lucru, iar în cazul reducerilor de personal, ei sunt primii afectați. În opinia celui intervievat, „alternativa pentru romi ar fi crearea de întreprinderi mici și mijlocii, în care să îi angajăm ca să poată câștiga o pâine". Au existat astfel câțiva romi care au încercat să inițieze mici afaceri personale, în special în domeniul metalelor vechi, însă „o ordonanță recentă a stopat și posibilitatea unor astfel de inițiative; iar oamenii care au fost angajați au ajuns pe drumuri din nou; oamenii care lucrau la ei erau romi, dar și români".

Proiectul asupra căruia ne-am oprit a avut o durată de 6 luni (aprilie - octombrie 2000) și a urmărit familiarizarea tinerilor din comunitățile de romi cu propria istorie și cultură. Motivul pentru inițierea proiectului l-a constituit observația că populația de etnie romă „și-a pierdut tradițiile, nu cunoaște limba". Au fost selectați 15 tineri din comunitățile rome cărora li s-au predat cursuri de istorie a etniei rome, li s-a vorbit despre comunitățile de romi, despre cum au venit în Europa, despre obiceiuri și tradiții. S-au organizat de asemenea cursuri de limba romani.

Rațiunile care au stat la baza alegerii tinerilor ca și grup țintă au fost în principal două: 1. faptul că generația tânără nu mai vorbește limba romani și nu cunoaște obiceiurile și tradițiile; și 2. faptul că tinerii sunt cei mai receptivi la nou și reprezintă, la drept vorbind, viitorul acestor comunități. Echipa care a lucrat la proiect a fost mixtă: a fost alcătuită din membri ai asociației (romi și ne-romi), dar au fost cooptate și persoane care au prezentat părțile legate de istorie și tradiții.

Publicarea unei reviste în 600 de exemplare a constituit o parte esențială a proiectului, fiind distribuită gratuit către instituții ale statului, către persoane fizice rome și ne-rome. Publicația conține informații despre comunitatea romă (cine sunt, ce neamuri de romi există etc), despre politicile față de ei, care sunt legile, decretele sau hotărârile care îi afectează ș.a.m.d. Structurată astfel, revista dorește, și în bună măsură reușește, să prezinte tuturor celor interesați o altă față a comunității rome. Acest lucru este deosebit de important pentru cei care locuiesc zi de zi alături de membrii comunității rome, pentru cei care lucrează în administrația publică cu și pentru ei, și nu în ultimul rând pentru aceia care vor să își reconstruiască o imagine de sine. Revista a fost primită cu interes și a avut succes, ceea ce ar impune o continuare. Problema principală care se ridică, pe care cel intervievat a evidențiat-o în mod clar, este faptul că scrierea, redactarea și tipărirea unei reviste constituie un proces extrem de scump, iar bugetele pe care trebuie să le administreze în cadrul unor astfel de programe sunt relativ mici. O altă problemă cu care s-au confruntat în derularea proiectului a fost strângerea de informații. Soluția găsită a constat în antrenarea membrilor comunității - au fost invitați vârstnici care le-au vorbit tinerilor despre obiceiuri, limbă, tradiții.

Finanțarea proiectului s-a realizat în cea mai mare măsură prin Fundația R., o sumă mică a fost alocată din surse proprii, și nu au existat probleme legate de acest aspect. Proiectul a fost pus în practică exact în forma propusă finanțatorului, fără modificări ulterioare ale obiectivelor. Acest aspect evidențiază faptul că inițiativa a fost bine adaptată necesităților locale și a fost elaborată pornind de la o bună cunoaștere a contextului.

În legătură cu diseminarea, coordonatorul afirmă că deși nu au existat suficiente fonduri pentru organizarea unei lansări ample a proiectului, acesta a fost bine mediatizat la nivel local. Mass media a adus la cunoștința tuturor celor potențial interesați (îndeosebi autorități) și a celor direct implicați (membri ai comunităților rome și ne-rome) rezultatele proiectului. Tinerii au fost impresionați de re-descoperirea tradițiilor comunităților din care proveneau și și-au arătat disponibilitatea de a mai participa la proiecte similare.

Proiectul II

Asociația inițiatoare a proiectului a apărut în urma colaborării cu un ONG din Belgia, care între timp și-a încetat programul în România. Asociația a luat ființă în 1997, însă inițiatorul său a lucrat cu partenerii belgieni mult înainte, astfel încât, așa cum afirmă interlocutorul nostru, cunoaște „toate comunitățile rome din C. și S., am lucrat în peste 35 de comunități de romi". Colaborarea sa cu o organizație internațională a influențat și orientarea asociației pe care o conduce, axată pe probleme medicale și sociale. Cu toate acestea, activitatea este destul de diversă, existând și proiecte educaționale sau culturale.

Comunitatea în care s-a desfășurat proiectul este multietnică, formată din români, maghiari și romi, această eterogenitate indicând existența în zonă a unui potențial de conflict ridicat, recunoscut de altfel de interlocutor. Pornind de la această realitate, asociația a desfășurat o serie de acțiuni de mediere interetnică și de prevenire a conflictelor, prin încurajarea cooperării și cunoașterii reciproce. În această direcție se înscrie unul din scopurile secundare ale proiectului prezentat în continuare, pe lângă scopul principal de recuperare a tradițiilor.

Proiectul se desfășoară deja de doi ani (din 1999) și a pornit de la observația că meseria tradițională a romilor din zonă era lăutăritul, care însă se pierdea datorită faptului că nu îl mai practica nimeni. Proiectul urmărește în primul rând să îi învețe pe copiii romi să cânte la diferite instrumente, fapt ce a făcut necesară testarea în prealabil a copiilor ce urmau să participe la program, fiind incluși doar cei cu aptitudini muzicale. Numărul efectiv al participanților la acest program este de 50. „Am reușit să facem un centru în care copiii învață instrumente muzicale (vioară, acordeon, chitară), cântă și joacă, învață limba romani și istorie orală".

Numărul relativ mare dovedește interesul copiilor romi și al familiilor lor față de activitățile centrului. În fapt, după spusele coordonatorului de program, părinții au devenit foarte mândri de talentele copiilor lor. Cu atât mai mult cu cât aceste talente erau recunoscute la nivel național, deoarece ansamblul folcloric al copiilor romi a participat la mai multe competiții și festivaluri, spre exemplu la M. sau B. Iată cum caracterizează interlocutorul nostru problematica relațiilor interetnice și impactul proiectului: „la început relațiile erau destul de tensionate, dar după activitățile fundației s-au dezvoltat relații de prietenie între tinerii români, romi și maghiari, o schimbare de atitudine vizibilă". Trebuie să facem precizarea că această îmbunătățire a relațiilor interetnice și cunoașterea reciprocă sunt rezultatul unei serii de programe și activități desfășurate în comunitate, din care proiectul analizat aici reprezintă doar o parte.

Echipa care a lucrat la punerea în aplicare a inițiativei a fost formată din romi și ne-romi, dar, ceea ce este cel mai important, a cooptat membri ai comunității locale de romi, în special muzicanți, care au devenit profesori de muzică.

Programul s-a dezvoltat în două etape: 1999-2000 și 2000-2001. Prima a accentuat aspectul *cultural*: activitățile principale desfășurate în cadrul centrului cultural al romilor fiind cele de învățare a muzicii și dansurilor tradiționale, prin urmare, finanțările au fost destinate în mare parte deplasărilor la competiții și festivaluri. În etapa a doua a apărut o modificare generată de observația că „era necesară introducerea unor cursuri de istorie orală, pentru că acești copii nu știau mai nimic despre populația romă, despre grupurile care o formează, de unde au venit, unde s-au așezat, nu știau limba și obiceiurile, erau aproape asimilați". Prin urmare, în perioada 2000-2001, o parte a finanțărilor obținute pentru acest proiect a fost direcționată către sprijinirea unor cursuri de istorie orală. Concluzia

care se desprinde din analiza acestui aspect este că programul a fost bine adaptat contextului, atât sub aspectul nevoilor, cât și al potențialului la nivel local. Mai mult decât atât, în momentul în care a fost identificată o nouă necesitate, în cadrul aceluiași proiect s-a putut introduce și pune în aplicare cu rapiditate o modificare, ceea ce dovedește o bună flexibilitate.

Finanțarea proiectului s-a realizat printr-o organizație internațională și coordonatorul său nu a sesizat existența unor probleme legate de acest aspect. Interlocutorul nostru a ținut să menționeze cooperarea extrem de bună cu Primăria, sprijinul constant de care s-a bucurat din partea acesteia. Alte instituții nu s-au implicat și nici nu au fost implicate în proiect de către inițiatori. Deși relația asociației cu mass media este în general calificată drept bună, nu există o strategie permanentă de informare a opiniei publice cu privire la rezultatele proiectelor sau inițiativele asociației, „nici nu fac multe comunicate, doar dacă se simte nevoia".

Proiectul III

Localitatea în care își desfășoară activitatea asociația care a propus acest proiect, un mare oraș, se caracterizează, după cum spune interlocutorul, prin convieţuirea fără probleme a comunității rome, respectiv majoritare. Probleme semnificative între aceste două comunități nu sunt, excepție făcând totuși chestiunile legate de activități ilegale. „Romii sunt integrați. Oriunde ai fi, atât timp cât te porți civilizat și cât se poate de bine nu sunt probleme. Și chiar în cazurile în care sunt romi mai necăjiți, nu văd o ură a majoritarilor; dar sunt cazuri când ei mai depășesc limita, mai bagă mâna într-un buzunar... și asta nu numai romii fac, dar romii sunt cel mai des prezentați ca exemple negative".

Proiectul s-a desfășurat în vara anului 2000 și a urmărit prezentarea obiceiurilor de nuntă și botez în comunitățile de romi. Rațiunea care a stat la baza alegerii acestui obiectiv o constituie ideea că romii au tradiții care trebuie și merită să fie cunoscute. Cea mai bună soluție considerată a fost producerea a două filme de scurt metraj care să prezinte aceste obiceiuri. Filmele au fost realizate în comunități rome de către echipe compuse din specialiști în antropologie, sociologie, din cameramani și din membrii asociației. Beneficiarii sunt grupuri extrem de eterogene, de la comunitățile rome la populația majoritară, și de la posibilii finanțatori la posibilii parteneri; prin urmare, este necesară dezvoltarea unui plan de diseminare pe multiple nivele. Filmele au fost prezentate în două ocazii, la întâlnirile organizate la sediul asociației, și se intenționează, dar fără o strategie precisă, transmiterea lor pe postul local și eventual cel național. Finanțările au venit din partea Fundației F. și este primul proiect pe care asociația îl realizează, având scopuri exclusiv culturale.

După cum se poate observa din aceste sumare prezentări, beneficiarul principal al proiectelor este populația romă și subsecvent populația majoritară. Prin mijloace specifice, toate programele reușesc să facă cunoscute valorile și tradițiile proprii

comunității rome. Elementul cel mai important aici este implicarea directă a membrilor comunității vizate în activitățile proiectului: ei sunt cei care se prezintă pe sine, vorbesc despre trecutul și valorile lor. Astfel, impactul asupra publicului țintă este mult mai mare, deoarece există o afinitate între cel ce emite și receptor, legătura dintre ei fiind puternică și personalizată. În ceea ce privește impactul asupra publicului majoritar, acesta variază așa cum au subliniat cei intervievați, de la uimire și curiozitate la decizia de a participa la activități. Spre exemplu, tineri români au început să învețe romani și dansuri specifice populației rome după ce au asistat la câteva dintre manifestările organizate de C. Desigur, se pot face distincții între modurile de prezentare a rezultatelor programelor culturale, în sensul că vizionarea unor filme și tipărirea revistelor satisface nevoia de cunoaștere și înțelegere, iar implicarea membrilor altor comunități etnice în diferite activități împlinește nevoia de comunicare. Este important însă de subliniat faptul că prezentarea rezultatelor fiecărui program a fost foarte bine dimensionată la comunitate și la publicul țintă. În comunitățile mici, contactul direct sau mediat de mass media locală și publicarea unei reviste sunt soluții foarte bune și necostisitoare, pe când filmele documentare sunt foarte utile atunci când publicul țintă se află pe o arie extinsă, fiind eterogen (minoritari, majoritari sau chiar străini).

Programele culturale au acest aspect dual - cultură și educație - și tind să se adreseze fie unor nevoi umane fundamentale - nevoia de informare, de cunoaștere, fie unor necesități identificate la nivelul populației -, fie necesității de recuperare a unor valori culturale. Pentru atingerea acestor scopuri, programele culturale trebuie - și interviurile au dovedit că în practică se procedează astfel - să îmbine într-un mod cât mai creativ atât resursele de care dispun (financiare, umane, materiale), cât și relațiile pe care le pot stabili cu autoritățile, instituțiile și comunitățile în care funcționează.

Primul pas în acest sens îl constituie formarea echipelor, acestea fiind în general mixte (romi și ne-romi). Acest aspect este unul pozitiv, având în vedere tocmai nevoia de comunicare între comunități, nevoia de înțelegere reciprocă și ajutor reciproc. Alți pași implică, fără îndoială, un efort constant din partea asociațiilor de identificare și definire a parametrilor socio-culturali ai comunităților pentru care lucrează - ce tip de comunități sunt și care sunt valorile lor culturale (meserii, tradiții, obiceiuri, limbă); de identificare a problemelor existente. Este foarte important de observat că principalii parteneri (autoritățile locale și comunitățile rome) au dubla calitate de beneficiari și parteneri, iar după cum remarca unul dintre interlocutori, administrația locală trebuie să îi cunoască pe cei pentru care și cu care lucrează. Implicarea activă a comunității rome în organizarea și desfășurarea programelor, spre exemplu profesori de muzică sau de limba romani, are multiple efecte pozitive. În ce privește relația cu autoritățile aceasta prezintă grade diferite de intensitate, de la o colaborare minimă, când autoritățile

sunt doar informate de conținutul și rezultatele programului, până la parteneriate, autoritățile sau instituțiile participând efectiv la desfășurarea programului.

Important este faptul că, pe lângă relațiile formale stabilite, există și se dezvoltă o rețea de relații informale, care se extinde în special între liderii asociațiilor și comunitățile rome și care se bazează pe prestigiul personal al primilor. Unul dintre interlocutorii noștri a punctat faptul că datorită prestigiului de care se bucură au putut asista și înregistra evenimente importante din viața comunităților (nuntă sau botez), iar altul că a reușit să convingă membrii comunității rome că programul, așa cum a fost gândit și propus, este soluția cea mai bună, chiar dacă efectele sale vor apărea doar pe termen lung. Acest tip de relații bazate pe prestigiu sunt extrem de importante în comunitățile care au un sistem de valori bazat pe alte reguli, foarte bine stabilite. Liderii asociațiilor dispun astfel de capacitatea de a acționa ca mediatori între două sisteme de reguli diferite, ceea ce poate duce, în condițiile în care efortul este constant, nu numai la îmbunătățirea relațiilor dintre instituțiile statului și comunitățile rome, ci și la cooperare în vederea găsirii celor mai potrivite soluții.

În această rețea de comunități, asociații, instituții, public, mass media este un element important, deoarece ea este vehiculul de informare și diseminare. În general relația cu mass media este calificată drept „bună", însă în același timp toți cei intervievați nu ezită să afirme că mass media este cea care tinde să prezinte distorsionat evenimentele sau care, de dragul audienței, inventează sau chiar amplifică unele fapte. Presa este interesată de programele fundațiilor sau asociațiilor, se informează; se poate observa însă și un comportament diferit al ziariștilor față de asociațiile și organizațiile rome: în comunități mici interesul presei este mai mare, probabil și datorită lipsei altor subiecte; spre deosebire de comunitățile mari, unde interesul presei de a reflecta activități ale asociațiilor este mai mic. În acest context, observația unuia dintre interlocutorii noștri devine foarte importantă, și anume că relația presă-asociație depinde foarte mult de persoana care o menține din partea asociației. O observație pe care toate persoanele intervievate au făcut-o este aceea că, în ciuda eforturilor care se fac - și care sunt recunoscute și apreciate - există încă o parte a presei care nu aderă la normele corectitudinii politice, identificând persoanele drept „țigani" și nu „romi"' sau prezentând cu predilecție cazuri în care sunt implicați membri ai comunității rome, în timp ce trec sub tăcere cazuri similare ale căror protagoniști sunt membrii comunității majoritare. Soluția, în aceste cazuri, sugerată de unul dintre cei intervievați, pare a fi o monitorizare riguroasă a presei, fie de către ONG-uri rome, fie de către independenți, fie chiar de ONG-uri preocupate de problematica drepturilor omului și atragerea atenției asupra abuzurilor.

Ioan ***Hosu***

Obiceiuri de nuntă, expresie a multiculturalității

Proiectul derulat în cadrul organizației asupra căreia ne oprim are ca temă centrală inventarierea și prezentarea obiceiurilor de nuntă la mai multe etnii din nord-vestul Transivaniei, romi, români și maghiari. Locul nu a fost ales întâmplător, argumentul care a stat la baza alegerii fiind tocmai acela că organizația activează într-un spațiu în care conviețuiesc mai multe grupuri etnice, derulând proiecte multiculturale. Din această perspectivă, considerăm deosebit de important să surprindem modul în care sunt abordate problemele culturale ale comunităților de romi de către o organizație în care aceștia sunt reprezentați doar la nivelul câtorva membri. Proiectul de față abordează problematica patrimoniului cultural al romilor în raport cu celelalte grupuri etnice cu care conviețuiesc.

Organizația a apărut la inițiativa unui grup de intelectuali care împărtășeau ideile și valorile europene și care promovau totodată ideile și principiile multiculturalității: „În 1993, un grup de intelectuali din oraș - ne-a declarat co-președintele fundației - a înființat această filială; aici, noi am derulat proiecte și programe legate de activitățile mai importante; în primul rând de apărarea egalității etniilor, indiferent de rasă sau de religie (este prevăzut în platforma noastră). În al doilea rând, punem mare accent pe apropierea României de Uniunea Europeană, aceasta fiind una din prioritățile noastre". În acest context, organizația a derulat deja câteva proiecte, din care mai importante ar fi: *Romii între prejudecată și ignorare* și *Pledoarie pentru multiculturalitate*. Actualmente se desfășoară programul *Obiceiuri de nuntă, expresie a multiculturalității.*

Obiectivele proiectului sunt identice cu ceea ce își propune în mod curent să realizeze organizația: „Pe această linie, scopurile noastre, care sunt și azi aceleași, se realizează în proporție tot mai mare. Dacă pentru început am dorit să facem o grădiniță pentru romi, acum am reușit să facem o grădiniță mixtă. (...) Schimbarea mentalităților reprezintă însă un proces îndelungat, dar totuși pentru faptul că am reușit să propagăm aceste idei ale organizației în grupuri cât mai mari, într-o proporție de 70-80%, considerăm că aceste obiective au fost realizate". Satisfacția interlocutorului are la bază schimbările produse la nivelul comunităților în care s-au derulat aceste proiecte, iar lucrul cu comunitatea este unul din elementele prioritare: „Proiectul acesta, toate proiectele noastre, se leagă de obiectivele

propuse inițial, de nevoile pe care le au comunitățile, abia apoi căutăm finanțări, facem o echipă de proiect, precizăm clar care ne sunt obiectivele și apoi, prin lobby, căutăm resurse peste tot pe unde au ajuns membrii organizației noastre și unde ei ne pot promova aceste proiecte".

Activitatea organizației și proiectele pe care le derulează își propun să acopere sau să remedieze golurile care apar la nivelul local sau județean: „Rolul nostru este să identificăm cât mai multe fisuri în funcționarea societății, fisuri pe care să le remediem. Momentan, proiectele noastre cele mai importante se leagă strict de viața oamenilor din comunitate, în vreme ce proiectele din trecut erau la nivel național. Apoi ne-am dat seama că sunt mai elocvente cele desfășurate la nivel de județ, unde avem și o puternică influență; așa a apărut și acest proiect".

Subiectul intervievat consideră că prin cultivarea patrimoniului cultural al fiecărei etnii, „prin promovarea și cunoașterea valorilor comune din comunitățile multietnice, putem contribui mai bine la noua identitate europeană. Fără o identitate bine definită, nu ne vom putea integra bine nicăieri; în acest sens trebuie să educăm și să cunoaștem cultura noastră, dar și a celorlalți". Este foarte interesant modul în care a apărut și mai apoi a fost pus în practică proiectul: „Pentru noi, echipa de proiect se formează în mod natural, și în general proiectele reprezintă puncte de interes pentru cei ce activează în cadrul organizației"; „nu încercăm să convingem pe nimeni să facă o activitate care nu este aproape de inima lui, este ceva care nu va aduce nici un rezultat; (...) cei care fac proiectul sunt cei ce se simt aproape de viața romilor, ei sunt cei care formează echipele de lucru, ei au venit cu cele mai multe idei, au văzut esența problemei".

Prezentarea proiectului și a activităților a fost făcută cu mare plăcere de către subiect, iar mai târziu avea să ne spună că această activitate de culegere, păstrare și transmitere a unor tradiții specifice comunităților de romi era una din pasiunile sale încă din tinerețe: „Întregul proiect vizează culegerea de obiceiuri de la diferitele comunități din mediul rural; comunitățile sunt mai puternice la sate, iar eu am considerat că aceste obiceiuri de nuntă se păstrează încă destul de bine. Nunta este unul din momentele cele mai importante privind convieţuirea diferitelor etnii, atunci fiecare uită orice prostie băgată în cap pe linie politică sau mass media, atunci el vede lângă el doar pe vecinul său, vede bucuria tinerilor și în momentele acelea fiecare dă tot ce este mai bun în el. Așa văd eu calea cea mai bună de apropiere dintre noi". În fapt, echipa care participă la realizarea proiectului caută tocmai acele momente din comunitate în care toată suflarea participă, indiferent de etnie sau religie: „noi mergem acolo, în comunitate, și căutăm aceste obiceiuri, iar eu cred că nici una dintre etnii nu vrea să facă o nuntă separată de ceilalți, toată lumea îi vrea alăturea pe toți; aici, la noi, mai toate satele sunt mixte: români, unguri, romi,ași etc; concret, referindu-ne la romi, cert este faptul că aproape nu există cântec de nuntă popular în care să nu fie pomenit muzicantul țigan".

Inițiativele actuale ale coordonatorului pleacă de la experiențele sale de viață, trăite în adolescență sau chiar în perioada copilăriei, ocazie cu care a văzut aceste modele ale convieţuirii multiculturale funcționând: „Eu îmi amintesc din copilărie că mai erau pe atunci grupuri mari de țigani corturari. Când ei făceau nuntă, se opreau lângă un sat și întrebau dacă pot să țină acolo nunta și dacă satul va participa. Dacă cei din sat spuneau că nu vor participa, atunci plecau mai departe; după cum vezi, doreau ca și ceilalți să participe. Când se apropia nunta, bulibașa se tocmea cu oamenii mai înstăriți din sat de la care cumpăra viţeii, vinul și ţuica". Pe de altă parte, nunta este doar unul din obiceiurile sau practicile care stabileau punți de comunicare între romi și celelalte grupuri etnice: „de multe ori la sate se întâmpla ca șatrele de țigani să nu fie privite ca ceva străin; ei erau ceva familiar, nimeni nu-și ascundea animalele de frica lor, iar prin nuntă ei au reușit să fie mai aproape de ceilalți".

Deși acest proiect este unul etnologic, prin care se încearcă punerea în valoare a patrimoniului cultural al romilor, precum și al celorlalte etnii, interlocutorul consideră că orice proiect, indiferent de natura lui, va aduce unele câștiguri pentru comunitate: „De fapt, eu nu vreau să fac doar din orgoliu așa ceva, organizația dorește să contribuie la dezvoltarea fiecărei comunități. Doresc ca în final fiecare comunitate să poată spune că obiceiurile lor sunt salvate de cei tineri, tinerii vor ști obiceiurile bătrânilor, pe care le vor duce mai departe".

Sistemul de lucru la nivel de organizație este foarte interesant și destul de rar întâlnit. Cea mai mare parte dintre membri, inclusiv subiectul intervievat, fac parte în același timp din mai multe organizații non-guvernamentale. Acest lucru le asigură o bună colaborare și schimburi de experiență, parteneriate cu mai multe ONG-uri active la nivel local: „În cadrul activităților noastre de club, care au loc periodic, sunt prezenți întotdeauna doi sau trei lideri din alte organizații, iar noi de asemenea suntem invitați să participăm la întâlnirile lor". Echipa care lucrează în cadrul proiectului, precum și grupul țintă vizat, sunt formate din români, maghiari, romi, șvabi, doar în acest fel fiind posibilă realizarea obiectivelor.

Proiectul se derulează în mai multe comunități rurale (în care romii se regăsesc în proporții diferite), fapt pentru care am cerut interlocutorului nostru să specifice pe scurt care sunt principalele caracteristici din punctul de vedere al comunităților de romi: „Comunitățile sunt foarte diferite, unele sunt mari, altele sunt mici, în unele s-au păstrat foarte bine aceste tradiții, în vreme ce alte comunități vor să facă totul așa cum fac ceilalți, sunt total asimilați, nici nu vor să audă de învățarea limbii romani, dar totuși nu neagă că-s romi". Cu alte cuvinte, beneficiarii direcți ai activităților acestui proiect sunt comunitățile de romi din județul în care el se derulează, iar sub acest aspect putem spune că patrimoniul cultural al romilor are numai de câștigat. Pentru a facilita realizarea obiectivelor propuse, echipa implicată în proiect decide stabilirea unor relații de colaborare cu autorități locale, școli sau

cu lideri ai comunității de romi. Pentru a ușura colaborarea cu comunitățile de romi operatorii au recurs la o strategie de lucru care a implicat colaborarea cu liderii romi deoarece „în majoritatea comunelor, liderul formal, cel ales prin consiliile locale, coincide cu liderul tradițional, adică cu bulibașa. Problema este că de multe ori aceștia sunt destul de slab pregătiți și treaba merge destul de greu. Așa că împreună cu primăriile și școlile vrem să pregătim pe tinerii care vor fi viitorii bulibași".

Pentru o cât mai bună derulare a proiectului, fundația a recurs la o diversitate de metode, adaptate specificităților locale și comunitare: „Totdeauna trebuie să cauți momentele în care ideile pe care le propui să nu pară niște simple șabloane. Apoi este nevoie ca la romi, dar de fapt și la alte colectivități, să propui activități care să nu conducă la ideea că oamenii trebuie să învețe ceva; concret, în cazul nostru, asta facem: avem discuții libere cu un individ sau cu un grup și așa ajungem la sursa cea mai sigură, la omul care cunoaște cel mai bine obiceiurile de nuntă la romi. Când te duci la un colectiv nou pe care vrei să-l abordezi, totdeauna pleci de la vechiul lider, acesta te poate introduce în comunitate, el îți poate recomanda un grup de cunoscători din care apoi îi selectezi pe cei mai buni dintre tineri care să fie continuatori ai tradiției. Ca în orice alt tip de proiect, și aici nu este de ajuns o singură activitate, activitățile trebuie să se completeze, este nevoie și în plan cultural sau educațional de planificare, de obiective care se continuă".

În vederea unei cunoașteri mai bune a rezultatelor obținute în cadrul proiectului, presa joacă un rol important, dar relația cu mass media este una problematică. Pentru a optimiza această relație, echipa a găsit și aici soluții: „avem o comunicare bună cu presa, dar nu pot să spun că una excelentă; pentru ei și în momentul de față sunt alte evenimente mai importante decât un simpozion sau activități culturale; dar faptul că am reușit să cooptez în organizație oameni din mai multe redacții, în felul acesta, chiar dacă avem unele activități care în mod normal nu prea intră în vizorul presei, totuși noi reușim să le facem cunoscute".

După cum se așteaptă coordonatorul proiectului, eforturile echipei sale vor produce cu siguranță un anumit stimul în popularizarea tradițiilor și obiceiurilor de nuntă ale romilor, dar și ale celorlalte comunități etnice, sperând chiar ca întregul material adunat să stea la baza unor studii de specialitate, convins fiind că „tezaurul" acumulat nu va fi ocolit de cercetători. De asemenea, una din activitățile care vor continua actualul proiect este aceea prin care anumite tradiții ale romilor vor fi prezentate în cadrul sistemului formal de educație, în școală, iar pe viitor se intenționează elaborarea unor manuale care să prezinte istoria și tradițiile locale pentru fiecare dintre grupurile etnice din această parte a țării.

Ioan ***Hosu***

Artă și comunicare interetnică

Organizația care face obiectul prezentului studiu de caz își desfășoară activitatea într-un oraș relativ mic, situat în centrul Transilvaniei. Din punct de vedere al ponderii, comunitățile de romi sunt semnificative ca număr și se găsesc în aproape fiecare din localitățile limitrofe orașului în care se află organizația. Acest fapt a determinat și orientarea activităților și proiectelor organizației atât spre romii din oraș, cât și spre comunitățile acestora din mediul rural din imediata apropiere.

Misiunea organizației a fost stabilită în mod natural: „aceasta a apărut aici ca o necesitate - ne declara liderul ei -, eu m-am ocupat personal de toate actele necesare și am stabilit atunci că ar fi bine să am cât mai multe domenii de activitate, așa am obținut aprobări de la ministere. Eu mă pot ocupa acuma de domeniul social, de învățământ, de asistență medicală și chiar de construcții. Aș putea zice că acopăr toată paleta din domeniul social". Alegerea unei arii mai largi de domenii de activitate se pare că oferă posibilități de intervenție mult mai eficiente în comunitățile de romi, iar un spectru extins de domenii creează posibilitatea unor spații de mișcare mai largi atunci când se pune problema atragerii de fonduri. „Noi, organizația, prin tot ceea ce întreprindem în domeniile acestea, vrem să îmbunătățim nivelul de trai al romilor, creșterea nivelului de cultură, educație, păstrarea tradițiilor, dar se pare că până acum am avut mai mult succes când am ajutat pe cei nevoiași, pe handicapați."

Trebuie spus faptul că această organizație a derulat în principal activități de scurtă durată: împărțirea de ajutoare în preajma sărbătorilor, aducerea de manuale pentru copiii care învață limba romani etc. Interlocutorul a sesizat însă faptul că acest tip de intervenție nu rezolvă decât pe moment o parte din numeroasele probleme cu care se confruntă romii, fapt pentru care conducerea organizației spune: „Fundația noastră are în perspectivă și dorește să desfășoare proiecte pe termen mediu și lung, dar ca orice început este destul de greu și sunt căutări, sunt și experimente, dacă putem spune așa".

Proiectul derulat acum este unul cultural, iar ideea de bază era aceea de a demonta măcar o parte din prejudecățile pe care mass media le vehicula vizavi de romi: „era o perioadă când la televiziune și în ziare apăreau tot felul de povești despre romi, cum că ei nu ar fi integrați, că ar fi oile negre ale societății. Eu am vrut să demonstrez că la noi nu este chiar așa. Desigur că nu există pădure fără uscături, dar la noi mai toată lumea știe să poarte de grijă copiilor, oamenii știu

că trebuie să dea copiilor educație și știu să se îngrijească pentru viitorul lor... Așa că am organizat împreună cu Casa de Cultură un cerc de pictură pentru copii; romii sunt majoritatea, dar sunt și români și maghiari. Prin asta am vrut să arătăm altora cât de firesc li se pare copiilor să trăiască împreună".

Ideea acestui proiect cultural reprezenta de fapt doar un pretext pentru apropierea dintre diferitele grupuri etnice: „prin proiect încercam să demonstrăm că există mijloace de apropiere interetnică și de comunicare. Copiii participau la tot felul de activități împreună, se bucurau împreună; cu gândul la aceste lucruri am vrut să fac proiectul. Ideea de a picta este numai motivul de a fi împreună și de a sparge anumite bariere". Grupul țintă vizat de proiect era format din copii aparținând diferitelor grupuri etnice din oraș, părinții participând indirect la conturarea acestuia. S-a încercat de fapt o abordare educațională diferită, și anume modelul de convieţuire interetnică să plece de la copii spre părinți. Obiectivul principal era schimbarea atitudinii unora față de alții, o mai bună cunoaștere și înțelegere între etnii: „cea mai frumoasă etapă din proiect a fost aceea în care copiii au înțeles că nu mediul social sau etnia sunt importante atâta timp cât ai ceva în comun, valoarea".

Echipa implicată în proiect este formată din oameni de cultură din localitate, toți activând ca voluntari: „niciodată nimeni de la noi nu a avut salar pentru ceea ce a făcut în cadrul fundației, nu am avut până acum posibilitatea de a plăti salarii. De fapt, aceasta este principala problemă cu care ne confruntăm: lipsa banilor. Este acum o perioada de criză pe care sper să o rezolvăm cât mai curând". Cu toate acestea, derularea proiectului a fost posibilă datorită unor parteneriate și a sprijinului de care s-a bucurat organizația din partea unor instituții și a administrației publice locale: „eu cred că toate comunitățile de romi ar trebui să aibă relații bune cu primăriile, dar mai este ceva: când Primăria te ajută cu ceva, atunci trebuie să-i demonstrezi că ai făcut un lucru bun". Colaborarea cu Casa de Cultură a permis dezvoltarea ideii de bază a proiectului, precum și derularea în continuare a acestuia. Inițiatorul sperase ca pentru cei 30 de copii din grup să obțină și câteva stimulente pentru participarea lor în proiect: o excursie, o tabără de creație, materiale, acuarele etc. Ambițiile interlocutorului sunt mari privitor la proiectele culturale, însă este destul de sceptic în ceea ce privește finanțările acestor inițiative.

Ca multe alte organizații care-și propun îmbunătățirea situației etnicilor romi există și în acest caz un partener din străinătate care susține mai ales activitățile sociale. Strategia pe termen mediu și lung la nivelul organizației, strategie care este în acest moment mai mult o speranță, este de a reuși să desfășoare o activitate aducătoare de venit care să susțină proiectele culturale sau sociale: „eu m-am gândit să facem activități economice care să fie aducătoare de venituri, profitul astfel obținut să fie reorientat spre proiecte sociale".

Printre factorii care împiedică derularea proiectelor culturale sunt menționați în primul rând oamenii și abia pe al doilea loc apare lipsa fondurilor: „aș spune

că cei care frânează în primul rând sunt oamenii, în al doilea rând faptul că nu dispunem de fonduri. Oricâți oameni de valoare ai aduna în cadrul unui proiect, nu poți desfășura activitate continuă din lipsa fondurilor". Pe parcursul interviului am putut remarca cu ușurință simțul autocritic de care a dat dovadă subiectul: „Dacă ar fi să fac din nou acest proiect, l-aș face cu siguranță mult mai bine, aș ști care dintre punctele slabe să le ocolesc sau ce greșeli să nu mai fac". Chiar dacă este loc de mai bine, trebuie apreciat faptul că acest proiect, care a plecat de la entuziasmul unui grup mic de inițiativă, s-a bucurat de o atenție deosebită din partea autorităților locale, a mass mediei, precum și din partea publicului larg care a avut ocazia să vadă o parte dintre lucrările celor mai talentați dintre participanți cu ocazia unei expoziții organizate chiar în oraș: „momentul expoziției a fost remarcat de televiziunile locale din oraș, iar acest lucru a fost reflectat foarte clar în cadrul zilelor culturale ale orașului nostru".

De cele mai multe ori, când încercăm să evaluăm un proiect, ne întrebăm: căror nevoi răspunde acest proiect? Aceasta a fost și întrebarea pe care am adresat-o interlocutorului nostru. Răspunsul a venit repede și fără ezitări, semn că nu era o problemă pe care subiectul o întâlnește pentru prima dată: „Cred că în primul rând proiectul a răspuns nevoii de asociere în rândul copiilor; de la inițiativa culturală am ajuns să avem prietenii între copii, dar și între părinții acestora. Cred că așa am reușit să schimbăm un pic prejudecățile unora".

Parteneriatul este una din modalitățile practice prin care organizația caută să-și atingă obiectivele propuse: „eu m-aș asocia cu oricine dorește să dezvolte componenta culturală și educativă a semenilor noștri". Un aspect important, semnalat de subiect, este demn de a fi reprodus: „văzând care sunt problemele mari cu care se confruntă romii, în cele mai multe cazuri am încercat să rezolv o parte din ele apelând la relații sau prieteni. Trist este că sunt mulți oameni de mare valoare care stau deoparte. În schimb sunt alții care nu au nici un fel de chemare pentru astfel de acțiuni și te trezești că sunt în față".

Referitor la proiectele pe care le derulează, interlocutorul nostru consideră că inițiativele trebuie să fie totdeauna realiste: „când fac un proiect, mă gândesc că oricât de bine va fi structurat sau gândit, dacă nu sunt bani și nu-l pot realiza, proiectul devine o iluzie, iar noi nu avem dreptul să ne jucăm cu sufletele și cu speranțele celor pe care vrem să-i ajutăm".